

UDK: 27:305-055.2
342.726-055.2
305-055.2(497.6)
Pregledni rad
Primljeno: srpanj 2011.

Pero PRANJIĆ
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
Josipa Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
ppranjic@net.hr

DOSTOJANSTVO I NEZAMJENJIVOST ŽENE

Sažetak

Svjedoci smo da se u današnje vrijeme mnogo i govori i diskutira, a još više piše o ženi. Ta 'tema' ima svojih protivnika ali i jakih pobornika. Svrha je ovog rada dati jedan cjelovitiji prikaz, kako biblijsko-teološki, tako i povijesni, no s jakim osloncem na obilatu građu, poglavito objavljenju na hrvatskom jeziku, tako da čitatelj/ica, želi li stvar temeljitije prostudirati, može svoje spoznaje nadopuniti čitajući tu građu koja je naznačena u bilješkama.

Posebno ću, i ne bez razloga, prikazati u čemu je naša, bosansko-hercegovačka problematika, kada je riječ o dostojanstvu i veličini žena; kakvu su patničku sudbinu ovdje one (do)živjele, a u čemu je bila baš njihova veličina. Osvrnut ću se, makar ukratko, i na stanje drugih žena u BiH, to jest žena pravoslavki i žena muslimanki. Na žalost, ne samo da nas ovdje veže isto podneblje i ista povijest nego su i te žene također podnosile i podnose 'tegobu i žegu dana'.

Crkva je dala, a posebno danas daje znatan doprinos vidnom poboljšanju prava žene. U stvari, stav Crkve prema ženi je utemeljen na objavi, na teologiji i naravnom pravu. Crkva se nikako ne ravna prema ekstremnim, ni fanatičnim razmišljanjima, bez obzira odakle ona dolazila.

Na koncu sam, s obzirom na naše prilike, istaknuo nezamjenjivo svojstvo žene, a to je majčinstvo. Niti joj to tko može oduzeti, niti je u tome 'zamijeniti'. Ako današnje, pa i naše bosansko-hercegovačko društvo to prihvati, a ženama pomogne u ostvarenju te najuzvišenije ženstvene vrline – majčinstva, svi smo na dobrom putu.

Ključne riječi: *žena, Biblija o ženi, povijest ženskih prava, žena u bosansko-hercegovačkom ozračju, žena u današnjoj Crkvi, žena - majka.*

1. Biblijsko-povijesni prikaz

Žena, kao osoba i ljudsko biće vrlo je često „tema dana“, bilo

u razgovoru, bilo u sredstvima društvenog priopćavanja, a pogotovu u elektroničkim medijima. Razlog tome su velikim dijelom dale same žene svojim izravnim zalaganjem, pisanjem, govorom i uspješnim nastupima, ali je to plod i sveopćeg današnjeg drukčijeg stava prema njima. Moramo priznati da Crkva pokušava ići u korak sa suvremenom stvarnošću te se trudi pružiti svoj obilan doprinos sasvim drukčijem današnjem vrednovanju žene. Može se ipak nekom činiti, da Crkva ipak previše zaostaje, da još samo „tapka“ u odnosu na sve druge filozofske, antropološke, sociološke, psihološke, političke, pravne, a posebno medijske pothvate. No tko ozbiljno želi sagledati problem i o njemu znanstveno i argumentirano bilo nešto reći, bilo razmišljati, bilo napisati, ne može ipak zaobići Crkvu ni njezin stav o ženi. Tema je jako opširna, da ne kažemo neiscrpna. Međutim, želio bih se na njoj zaustaviti, ali s uporištem na biblijsko-teološkom i povijesnom motrištu.

Dok čitamo Bibliju, a baš s tom željom i namjerom da u njoj otkrijemo pravo vrednovanje žene, trebalo bi dobro „pročešljati“ i SZ i NZ, dakako uz obilne komentare onih tekstova, koji su nam zanimljivi radi same takve teme. Pri svemu tome ne treba smetnuti s uma da su i biblijski tekstovi nastajali u *svojem vremenu i prostoru*. Naime, biblijski pisci, ni uz najiskreniju želju da donesu poruku i pouku Božju, nisu se uspjeli osloboditi utjecaja i pogleda na ženu kakav je bio kod susjednih naroda i kultura u kojima su živjeli, a u biti je to bilo tipično patrijarhalno poimanje odnosa – muško žensko.¹ Ipak već u samom SZ susrećemo dosta markantnih ženskih likova, o kojima se stvarno i danas mora govoriti s velikim poštovanjem i divljenjem.² No na Istoku u ta vremena žena je najčešće bila podčinjena, omalovažavana iskorištavana! Makar poneka od njih i mnogo dobra učinila svojoj široj za-

---

¹ „U najstarijem Izraelu, na bračnom i obiteljskom području vladao je jedan patrijarhalan i mučan običaj, tj. apsolutno gospodstvo i prednost muža nad ženom i kruta podređenost žene, ili kćeri zaručnice ili majke ocu odnosno mužu. Nije tu riječ o nekakvom obliku sustavne brutalnosti od strane muškarca, a još manje o odsutnosti afektivnih odnosa u svagdanjem životu bračnog para. Inicijativa muškarca u bračnoj materiji bijaše apsolutno jača, ako ne i isključiva. Žena je bila svedena na 'objekt ugovora između budućeg muža i njezina oca'“ Velimir VALJAN, „Brak i obitelj u povijesti spasenja“, *Obitelj, zajednica vjere, života i ljubavi* (Sarajevo: BK BiH, 2008.), 20.

² „Usprkos toj teškoj i sumornoj slici, ipak su se neki likovi žena pojavili na političkoj sceni starog Židovstva, kao npr. Mojsijeva sestra, koja s prorokom dijeli vojnu upravu, ili Judita u sjaju svoje hrabrosti, zatim kraljica Atalija i Izabela, pa Debora u funkciji suca ili pobožna Estera i čista Suzana“. Deodata LJUBIČIĆ, „Žena u Crkvi i društvu“, *Crkva u svijetu* 16 (1981.), 56.

jednici i svojem narodu, uzimano je to s rezervom, kao manje važno i manje bitno.³

Sasvim je drukčiji pogled na ženu u NZ, a dolazi s Marijom, koja je riječju i djelom i živjela i svjedočila pravo žensko dostojanstvo.⁴ Svoje shvaćanje je izrekla odmah na početku u svojem Magnificatu – *Veliča duša moja*.⁵ Već tu možemo, u stvari, sagledati vrhunac ženstvenosti. S obzirom na nju, s pravom Ivan Pavao II. ističe da se „u punini vremena očitovalo iznimno dostojanstvo žene, a ono se pokazalo u nadnaravnom sjedinjenju s Bogom u Isusu Kristu. Time je određena najdublja svrhovitost postojanja svakog čovjeka, kako na zemlji, tako i u vječnosti. S tog motrišta (u samom liku Blažene Djevice Marije), žena je prauzor i uzorak⁶ svakom ljudskom biću.“⁷

³ „Već se u Bibliji, u samoj Genezi, javlja prva žena Eva kao izvor zla, kao opasnost za muškarca. Ipak SZ obiluje plemenitim ženama kao što su Sara, Rebeka, Rahela i druge, ali i takvima koje su stvarno bile opasne poput Dalile, Judite i Salome... Godinama, kroz povijest, žena je bila očajno žalosna. Ako se ona micala, čuo se samo zveket njenih okova... I danas ima krajeva, gdje se žena tretira kao predmet za prodaju... Islamska je okupacija pokrila žene feredžama i podložila ih muškarcu. Isto je i u Indiji bila poznata ustanova 'sati', koja se brinula da udovice budu spaljene na lomači zajedno s lešinom muža.“ Ljiljana MATKOVIĆ, „Žena na crkvenoj tribini“, *Svesci* 6 (1967.), 71.

⁴ „Marija je simbol samovrednovane žene. U 'Magnificatu' prosvjeduje protiv patrijarhalnih struktura moći, bogatstva, volje za vladanjem, a moli za gladne, socijalno ugrožene, za milosrdne. U dogmi o Bezgrešnoj treba gledati obeskrepljenje mita da je žena zla u sebi... U dogmi o Marijinu uznesenju treba istaknuti da je žena našla najbliže mjesto uz Boga. U Mariji je uzneseno ženstvo nad sve nebo i nad svu zemlju.“ Rudolf BRAJČIĆ, „Marija kao model žene“, *Obnovljeni život* 46 (1990.), 514.

⁵ „Nastojanje ženâ će tek tada biti djelotvorno ako budu s Bogom povezane, što znači ako potrebnu milost Božju pobožno prihvate. Pokazuje se već u strukturi Magnificata da to nije himna Mariji i ženi, nego baš obratno Marijina himna Dobroti - svemoći i vjernosti Božjoj. Ona svu hvalu upravlja Bogu.“ Jutta BURGGRAF, „Das Verständnis der Frau am Beispiel der Magnifikat-Interpretation im 20. Jahrhundert“, *Forum Katholische Theologie* (1997.), 54-55.

⁶ „Riječ exemplar - uzorak znači ono što smo stavili preda se za oponašanje, pa je to primjer koji odskače od svih i prethodi svim drugima. Međutim, latinska imenica 'archetypum' dolazi od grčke imenice, a u francuskom je to 'l'original'. Ipak, polazeći od grčkih sastavnica, smijemo je prevesti riječju 'prauzor'. Exemplar prema tome znači 'uzorak', a archetypum 'prauzor'. Taj prauzor u materinstvu Marije, Isusove Majke, dostiže svoj nedostiživi vrhunac.“ Stjepan KUŠAR, „Žena – exemplar et archetypum totius generis humani“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 285.

⁷ IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem*, apostolsko pismo od 15. 8. 1988. godine; (latinski i tal. tekst Enchiridon Vaticanum 11, br. 1206-1345).

Krist svojim naukom i osobnim stavovima prema ženi donosi sasvim novo svjetlo, ne samo u ljudsko razmišljanje nego i u vrednovanje, a posebno u postupke prema njima.⁸ On se prema njima tako ponašao da i danas iznenađuje.⁹ Kod samih žena izazivao je najčešće divljenje i radost, a posebno zahvalnost. Istodobno, međutim, kod muškaraca, navlastito onih starinskog – „farizejskog kova“, doživio je prezir i osudu.¹⁰ Ali nije ga to zaustavilo da prema njima bude krajnje milosrdan, makar i grešne bile;¹¹ čini im čudesa i uslišava im molbe;¹² hvali njihovu vjeru, darežljivost i upornost. Jasno, očekivao je da njegovi učenici isto tako nastave. U mnogim prvim kršćanskim zajednicama tako se prema ženama i ponašalo da su u svemu dostojne i ravno-

⁸ „Neke su od tih počašćenih susretnica progovorile barem koju riječ: Marta, Marija Magdalena, Saloma, Samarijanka, Pilatovca, Kanaanka preljubnica, a druge nisu ni jedne: Ana u Hramu, ozdravljenica u sinagogi, iscijeljena od krvarenja u mnoštvu... javna grešnica u farizejevoj kući..., ali jesu one pokazale svoju vjeru i ljubav prema Isusu.“ Ratko PERIĆ, *Isusove sugovornice* (Mostar: Crkva na kame-
nu, 2010.), 10-11.

⁹ „Isus naglavačke okreće vrijednosti svijeta, koji je organiziran prema muškim načelima, a taj se temelji na uspjehu, akciji, posjedovanju i produktivnosti. On na taj način prekida androcentričnost antiknog svijeta. Da bi pokazao što Bog čini za čovjeka, Isus se služio usporedbama iz života žena (izgubljena drahma, kvasac koji stavlja u tijesto).“ Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, „Žena u Starom i Novom zavjetu“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 158-159.

¹⁰ „Jasnoću Kristove nauke o ravnopravnosti muškarca i žene samo je potvrđivala njegove čine i vladanje pa ga vidimo kako božanskom suverenosti i slobodnom, jednostavnošću hvali Lazarevu sestru Mariju (Lk 10,42); kako na zaprepaštenje svojih učenika ne samo razgovara sa Samaritankom, nego joj otkriva i svoje mesijanstvo (Iv 4,26); ruši sve etikete židovskog formalizma i ceremonijala, puštajući da mu javna grešnica u Šimunovoj kući za stolom pristupi i pomaže noge - Iv 12,1-7.“ Deodata LJUBIČIĆ, „Žena u Crkvi i društvu“, *Kateheza* (1982.), 57.

¹¹ „Neka je duhovna sila natjerala grješnicu da prijeđe preko svih pravila i prago-
va. I onako razbarušene kose upala nepozvana u tuđu kuću... Tko zna koliko je bilo onih koji su joj priječili da uđe... Ona se nije dala. Razvezala je bujne kose, što je nedopustivo. Griješila je koliko su je strasti nosile, a sada oplakuje svoje grijeh e i suze padaju na noge Isusove... Nema ni jedne njezine riječi od početka do kraja. Suze su riječi! Kosa je rečenica! Klečanje je priča! Roman.“ Ratko PE-
RIĆ, *Isusove sugovornice*, 71-72.

¹² „Gospodine pomози mi, molim te, (moli Sirofeničanka za svoju kćerku)... Ja se iz ove prašine ne dižem dok mojoj maloj ne pomogneš! Priznam, da prvo treba dati dječici kruha, veli žena, pa onda psićima ostatke... Ti meni daj samo mrvicu, ostatke ostataka... Isusu se sviđje ta dosjetljiva riječ o mrvicama... velika vjera i ljubav izmučene žene... I Isusove oči zasjaše od radosti zbog te silne vjere i domišljate ljubavi. I izmam i od njega blagoslov i ozdravljenje i najveću pohvalu koju je iz njegovih usta čula ijedna žena toga vremena.“ Ratko PERIĆ, *Isusove sugovornice*, 158-159.

pravne s muškarcima.¹³ Što više: takav normalan i potpuno „ljudski stav“ prema ženama olakšao je apostolima ukorjenjenje Crkve u ondašnjem svijetu.

Međutim, ta ista Crkva se ubrzo našla u srži rimskog carstva, a ni u njemu žena nije imala neku veliku vrijednost, još manje zavidan položaj.¹⁴ Žena je, u stvari, bila i među Rimljanima podčinjena muškarcu i morala se vrlo obzirno ponašati, da što manje izaziva i upada u oči, jer je jedino tako lakše prolazila kroz život. Na žalost, tako se nastavilo i kroz cijeli srednji vijek, a ni Crkva, zbog takva javnog mnijenja i utjecaja, nije previše odskakala od općeg svjetskog poimanja žene.¹⁵ Smjelo bi se čak reći da ga je baš ona, zbog svojeg silnog utjecaja i oblikovanja javnog mnijenja, i stvarala. Ona je zbog toga bila suodgovorna za takva mišljenja, a i za postupke prema ženama.¹⁶ Na žalost i velikani teologije, s obzirom na ovu temu, manje su slijedili svojeg vrhovnog učitelja Krista, nego su svoja mišljenja i stavove o ženi stvarali slijedeći opće svjetsko mnijenje i rimske pravne postav-

---

¹³ „Nije čudo da se takva zajednica lako širila na helenističkom području, gdje je žena bila obrazovana, samostalna pa je lakše prihvaćala te iste kvalitete kod kršćanki. U Dj priličan je broj uglednih žena prihvatilo Pavla... Spomenimo Lidiju, Priscilu, Evodiju, Sintihu i druge.“ Ljiljana MATKOVIĆ-VLAŠIĆ, „Žena u Starom i Novom Zavjetu“, 159-160.

¹⁴ „Žena je u rimskom pravu bila pod tutorstvom muškarca, isključena iz javnog prava i ograničene djelatne sposobnosti. Ako je ljudsko dostojanstvo bilo pogaženo u antici, srednji mračni vijek ga je obespravio u potpunosti. Štoviše, ženino dostojanstvo nije gotovo ni postojalo u sferi obiteljskih odnosa, jer ona nije posjedovala nikakva prava.“ Dubravka HRABAR, „Deontološka prosudba ljudskog dostojanstva u obiteljskom pravu“, *Bogoslovska smotra* 77 (2007.), 31.

¹⁵ „Novost viđenja i odnosa prema ženi koju je donio i pokazao Isus starokršćanska zajednica nije bila kadra slijediti. Trebat će još mnogo vremena da u život provedemo Isusovo viđenje jednakosti između muškarca i žene, koje se ne sastoji samo od posvemašnje jednakosti funkcija, nego i od pripadnosti istom Ocu nebeskom, povezanih vezom ljubavi Isusa i pripadnošću istoj majci Crkvi.“ Anto MIŠIĆ, „Žena u spisima ranokršćanskih pisaca“, *Obnovljeni život* 46 (1990.), 510.

¹⁶ „Crkva se ne može ispričavati time što svjetovno društvo nije priznavalo bolji položaj nego li ona sama. Ustvari, civilno društvo je velikim dijelom bilo onakvo kakvim ga je učinila Crkva, jer ona je na Zapadu držala monopol u školstvu, a u nekim ga zemljama drži i danas. Ona je formirala zakonodavce, nosioce političke moći, profesore, poslovne ljude; ona je određivala odgojna načela; ona je muškarcima davala onu spokojnu sigurnost njihove nadmoćnosti; ona je ženama nametala uvjerenje o njihovoj slabosti i inferiornosti.“ Thérèse ALLAZ, „Žene u crkvi“, *Svesci – Communio* 25-26 (1975.), 17.

ke.¹⁷ Moglo bi se to donekle razumjeti, budući da su vodeće strukture Crkve sačinjavali uglavnom samo neženjeni muškarci - celibatarci, a ti jednostavno nisu razvijali niti u sebi niti oko sebe smisao za dostojanstvo i pravo žene.¹⁸ Jedino Bog u svojoj milosti nije slijedio takvu nastranu mušku logiku, pa ni kod svojih pastira, nego je žene obdarivao karizmama, dajući im znakovite pozive i poslanja.¹⁹ Uzmimo kao dokaz ovaj tvrdnji samo jedan povijesni primjer, iako bi ih bilo na stotine.

Sveta Terezija Avilska (1515.-1582.) je kao hrabra redovnica nastojala ostvariti savršenstvo žene. Borila se da makar dosegne onu razinu koju su bili dosegli muškarci, iako ni sama nije doživjela uvijek razumijevanja, pa ni kod vlastitih duhovnih vođa!²⁰ Što više, prirodnom ženskom intuicijom uviđala je mnoge stvari, a smetala su joj nad-

---

¹⁷ „Sv. Toma (Akvinški) je previše naglasio muškarca kao počelo bitka i to toliko da oduzima vrijednost ženinom ljudskom bivovanju i dopušta da ono posve proizlazi iz vrijednosti muškarca... Vrhunac Tominih izjava o ženi svodi se na zaključak da je muški spol plemenitiji, nego ženski. Žena je prikraćeni muškarac” (str. 292). “Bonaventura podilazi navodnom smanjenju ženske ljudskosti. Žena je podlegla iskušenju zato što je ‘minoris sapientiae – manje pameti; debilioris constantiae – slabije postojana, inoportunioris adhaerentiae – nedovoljno privržena.” Rebeka ANIĆ, „Žena – slika Božja“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 293.

¹⁸ „Teolozi, pape, biskupi, profesori sjemeništa, svećenici, jednom riječju svi koji su utjecali na način mišljenja kršćana, bili su neženje, a što je još gore, ljudi koji prema onome što možemo prosuditi, nisu imali nikakve prave prijateljske veze sa ženama... Sa psihološkog gledišta takav odnos ima u sebi nešto izvještačeno. To bi također moglo pridonijeti objašnjenju niske uloge žena u Crkvi.“ Thérèse ALLAZ, „Žene u crkvi“, 18.

¹⁹ „Trebalo spomenuti da strukture u Crkvi, stvorene antiženskim mentalitetom, nije baš poštivao Duh Sveti, jer je svojim pozivima i izborima obogatio Crkvu odmah od početka velikim brojem djevica, majki, žena koje su uzdigle ženstvenost do najviših vrhunaca svetosti svojim velikim djelima, počevši od onih koje su skupa sa sv. Pavlom propovijedale, pa preko velikih utemeljiteljica redova, opatica koje su vršile i potpunu vlast upravljanja i jurisdikcije; zatim, naučiteljice Crkve kao što su sv. Terezija Velika, Katarina Sijenska i drugih do naših dana.“ Josip DELIĆ, „Žena u Zakoniku kanonskog prava“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 329.

²⁰ „Terezija nikad, doduše, ne želi da žena prihvati mušku psihu kao svoju, nego samo da žena postane svjesna mogućnosti kvalitete onoga što sama jest. Poznato je da ima ‘ženskastih’ i slaboumnih muževa koji se ponekad umišljaju da su uspješni spoznati teško spoznatljiva područja žene. Takvima ona piše: ‘smiješno mi je kad čujem da ste shvatili tu dušu, čim ste je vidjeli. Nije tako lako upoznati žene! Ima onih koji mnogo godina njih ispovijedaju, ali se ipak iznenade da ih tako malo poznaju.’“ Jakov MAMIĆ: „Žena u teologiji svete Terezije“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 321.

metanja i ponižavanja, kojima se svim silama opirala.²¹ Takvom sviješću i duhom odgajala je i svoje susestre.²² Nije, stoga, nikakvo čudo da je upravo ona bila stoljećima magnet i drugim ženama da je nasljeđuju, kao što je Edit Stein, koja u 20. st. živi istim takvim ženskim, ali dosljednim i primjernim životnim žarom.²³ Pa i u našem malom hrvatskom narodu iz tih vremena imamo takvih svijetlih primjera – velikih žena! Blažena Ozana (1493.-1565. - 22 godine starija je od sv. Terezije, a umrla 17 godina prije nje, no ipak njezina suvremenica) zadivila je i svijet i svoje sugrađane u Kotoru mnogo više nego tisuće muškaraca, pa i onih u svećeničko-redovničkim ornatima, a stavila se u svoje vrijeme svim snagama na raspolaganje rješavajući tekuće probleme ondašnje Crkve i društva.²⁴

²¹ „Terezija priznaje vrijednost intuicije kao puta istine... Doista je često spoznala da je kao žena imala zrenje, koje je uvelike nadilazilo umsku spoznaju. Upravo ta razina i taj način spoznaje postaje njezin spoznajni put do istine. Ova za nju ne znači da se odrekla razuma. U tom smislu veoma je govornjiva njezina izjava: 'Nema većeg križa, nego podložiti svoj razum nekome, koji ga nema. Ja osobno nisam nikada uspjela u tome, a i ne vjerujem da je to potrebno.'" Jakov MAMIĆ, „Žena u teologiji svete Terezije“, 320.

²² „Vi (moje sestre Karmelićanke) niti možete niti imate načina kako biste pridobile duše za Boga, iako biste drage volje to činile. Ako ne možete poučavati niti propovijedati kao što su to činili apostoli, onda ne znate kako... Već sam vam rekla na drugom mjestu da nam katkad nečastivi podmeće velike želje baš zato da se ne bismo latite onoga što nam je pri ruci... Nemojte htjeti koristiti svemu svijetu, već onima koji se nalaze u vašem društvu, pa će djelo biti veće, jer ste prema njemu obvezatnije.“ TEREZIJA AVILSKA, *Zamak duše* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1985.), 149-150.

²³ „Inače je Edit Stein ostala ono što je i bila: ponizna i razborita redovnica. Jednom je pisala nekoj poštovanoj dami: 'Ne bih Vas htjela ražalostiti, ali ja Vam ipak moram reći da me nešto u Vašem pismu dirnulo. To je naglašavanje tobožnjeg nečuvenog rastojanja između nas dvije. Sama sebi bih izgledala poput kakovog farizeja da prihvatim šuteći ova uvjerenja... Niste jedina kojoj naše rešetke ulijevaju strahopoštovanje. Međutim te rešetke ne znače da je s te strane – u svijetu – sve loše, a s ove strane sve savršeno. Mi znamo koliko ljudske bijede skriva odijelo, te je zato velika sramota za nas, ako nas netko hvali... Nemojte bijednom čovjeku pripisati ono što je dar Božji!'“ TERESIA RENATA DE SPIRITU SANCTO, *Edith Stein: velika žena našeg stoljeća* (Đakovo: UPT, 1965.), 149-150.

²⁴ „Zanimljiv primjer bogatog osobnog duhovnog iskustva nalazimo u Katarine Kosić, pod imenom Ozana iz Kotora (1493.-1565.). Svojom askezom i ustrajnom molitvom Ozana snažno utječe na svoje sugrađane. Neugledni otvor njezine ćelije postat će svojevrstan prozor u svijet, neprekidno stjecište Kotorana i stanovnika susjednih naselja, koji joj se obraćaju u najrazličitijim potrebama, tražeći savjete u rješavanju obiteljskih problema... i kako odagnati prijeteću tursku flotu.“ Franjo ŠANJEK, „Žena u hrvatskom srednjovjekovlju“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 178.

No ipak dugi period srednjeg vijeka, kao ni početak novih vremena nije ženama značio nekakav velik preporod i promjenu! Na žalost nastavilo se uglavnom po starom,²⁵ uz rijetke iznimke,²⁶ a samo ponekad je žena bila 'na cijeni' iznad muškarca.²⁷ Sve u svemu, žene su stvarno ponižavane, a prije svega iskorištavane.²⁸ Ali nova su vremena, kao na drugim društvenim područjima, urodila silnim promjenama, nisu zaobišla ni ovo bolno pitanje o stavu i pogledu na slabiji spol. Započela je naporna i dugotrajna borba za njihovo dostojanstvo.²⁹ U stvari, kao protuteža svim nepravdama, rodio se svojevrsan uporan i žilav feministički po-

---

²⁵ „Žena je u štampi više puta predstavljena kao đavolsko stvorenje samo po sebi... Obrazovanjem se ona 'uobražava da nešto zna, srami se roditelja, počinje ih nipodaštavati, a konačno time i boga, jer roditelji su božji zamenici... Ne učenih, nego blagih, pobožnih, stidljivih žena nam je potrebno. Ne stvarajmo žena koje sve znaju! I bez toga su nasledile od majke Eve suviše velik komad radoznalosti.“ Maca JOGAN, „Ravnopravnost i dostojanstvo žene“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 307-309.

²⁶ „Prema jednom njemačkom tekstu: 'ako treba reći istinu, onda, osim Božjeg veličanstva, nikad nije bilo nešto tako blagoslovljeno kao žena i njezina narav. Ovu čast joj je Bog podijelio da bi ju se smatralo i hvalilo kao najveću vrijednost na zemlji... no ljepota ništa nije prema dobroti'. Da vitezovi žive viteški, to duguju svojim ženama... Nalazimo, dakle, dva lica srednjeg vijeka: na jednoj strani grubost i okrutnost, a na drugoj profinjenost.“ Marijan VALKOVIĆ, „Uloga žene u javnom životu evropske civilizacije“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 202.

²⁷ „Neudata djevojka je skuplja od muškarca, jer je obitelj prigodom njezine udaje mogla dobiti određenu svotu novca, a muškarci su ionako ginuli... 'Wergeld' za tkalju i ženu stručnu vezenju veći je od svote koja se zahtijeva za muškarca... žena u dobi za rađanje ima trostruku vrijednost u odnosu na muškarca.“ Marijan VALKOVIĆ, „Uloga žene u javnom životu evropske civilizacije“, 196.

²⁸ „A što je vječna ženstvenost? Je li to ono što Nijemci zovu '3K'- Kinder, Küche, Kirche (djeca, kuhinja, crkva)? Dok je muškarac posvećivao glavninu svog vremena lovu, ratu i preokupacijama u 'javnosti', žena se morala ne samo prihvatiti brojna i veoma česta materinstva, već je na nju spadala i briga o svim potrebama obitelji... Nakon teškog rada, provedenog na poljima, posvećivala je duge sate noći pri šivanju odjeće, ili rublja za obitelj.“ Gabrijel BUTTY, „Žena u procjepu“, *Svesci* 4-5 (1967.), 64.

²⁹ „U cijelom tom procesu poseglo se za pojmom 'emancipacija', koji potječe iz Rimskog prava i znači otpuštanje roba iz gospodareve vlasti – 'patris potestas'. Emancipacija je zamjena starih srednjovjekovnih pravnih odnosa, struktura vlasti i staleškog poretka utemeljenih u religioznom uvjerenju da je svaka ovozemaljska vlast od Boga.“ Anamaria GRÜNFELDER, „Biti cjelovita, dobra, lijepa – kritički pokušaj o feminističkoj teologiji“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 209.

kret.³⁰ Na žalost, u vrijeme svih tih previranja kršćani općenito pa ni sama Katolička crkva nisu shvatili ozbiljno taj povijesni trenutak, nego su se tek kasnije trgnuli, kad je uskočio komunizam, boreći se na sebi svojstven, a u stvari bezbožnički način, za pravo žena.³¹ Budući da je u cijelom sustavu komunizma čovjek uopće malo vrednovan, tako je bilo i sa ženama, premda su one, upravo jer su bile stoljećima izrabljivane i prezirane, od njega puno očekivale! Na žalost, bile su grdno prevarene, a iznimke su samo one koje su 'slijepo' slušale, ili same bile borbeni partijski fanatici. Samo te je i takve komunizam i hvalio i nagrađivao, a često ih 'ugurao' u prve borbene redove.

2. II. vatikanski i promjena stavova prema ženi

Bitnu promjenu u kršćankom promišljanju o ženi je dao II. vat. sabor svojom dogmatskom konstitucijom *Lumen Gentium – Svjetlo naroda*.³² Naime, pošto je u 2. poglavlju iscrpno iznio nauk o *Božjem narodu*, s kojim je Bog sklopio savez, 4. poglavlje Sabor je posvetio vjernicima laicima, a to je najveća skupina Božjeg naroda. S obzirom na žene, Sabor se odlučio za temeljit zaokret. LG u broju 32 naglašava: „Jedan je izabrani Božji narod; zajedničko je dostojanstvo udova po njihovu preporodu u Kristu, zajednička je milost djece, zajednički poziv na savršenost, jedno je spasenje, jedna nada i nerazdijeljena ljubav. Nema dakle nikakve nejednakosti u Kristu i u Crkvi s obzirom na podrijetlo i narodnost, na društveni položaj i spol, jer tu nema više ni Židova, ni Grka, ni roba ni slobodnjaka, nema ni muškog ni ženskog, jer svi ste vi jedan u Krstu Isusu (Gal

---

³⁰ „Teorijsku je osnovu (borbi za prava žena) pružilo djelo 'Le deuxieme sexe' Simone de Beauvoir, objavljeno 1949. god. u Parizu. Ono nailazi na širi gromoglasni odjek, učinivši autoricu pobornicom neofeminizma. Simone ne opisuje jednostavno tradicije seksualnog ponašanja, nego raskrinkava destrukciju tijela i duše žene u 'sistemu' patrijarhata. Kao takva, žena je bila samo kao 'folija za projekciju muškarčeva ja'“ Anamaria GRÜNFELDER, „Biti cjelovita, dobra, lijepa“, 213.

³¹ „Činjenica je, međutim, da kršćanske Crkve proces oslobođenja žene nisu baš unapređivale niti odlučno podupirale... Doduše, nepovjerenje službene Crkve pothranjivali su povijesni događaji: tzv. svojatanje 'ženskog pitanja' po socijalizmu, uslijed čega je ta problematika postala kamen spoticanja u borbi socijalizma protiv Crkve.“ GRÜNFELDER, „Biti cjelovita, dobra, lijepa“, 210.

³² Konstitucija LG je objavljena 21. studenog 1964. god; hrv. prijevod: *Dokumenti II. vat. sabora, - latinski i hrvatski* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970.), 92-187.

3,28, usp. Kol 3,11).“³³ Iako je navod kratak i jezgrovit, ipak naznačuje silnu promjenu. To je, u stvari, točka na staro poimanje i praksu, a početak novog i *jednakog vrednovanja* žena i muškaraca!

Ne samo da je Sabor naglasio jednakost svih članova Božjeg naroda nego upravo zato što se uvijek ženu optuživalo i okrivljivalo zbog istočnog – izvornog grijeha, u istoj ovoj Konstituciji, kad u 8. poglavlju govori o Blaženoj Djevici Mariji i krivnji naše pramajke Eve, saborski oci naglašavaju zadovoljštinu, rekli bismo *poravnanje*, koje je izvršila ta druga Žena. LG u br. 56 ističe: „Otac milosrđa je htio da predodređena Majka prije utjelovljenja dadne pristanak, da kao što je žena sudjelovala u davanju smrti, tako isto žena sudjeluje i u davanju života...Uzao Evi ne poslušnosti bio je razvezan Marijinom poslušnošću; što je svezala djevica Eva svojom nevjerom, to je Djevica Marija razriješila svojom vjerom... Smrt po Evi, život po Mariji.“³⁴ Ako se uvijek ženu optuživalo za grijeh, za početak zala u ljudskom rodu, ne zaboravimo da je savršena žena Marija zadovoljila staro zlo i nadoknadila to jest savršeno *popravila* Pramajčin grijeh svojom poslušnošću.

Premda se čini da je za ovako važnu temu, a nakon tisućljetne nepravde prema ženi, Sabor premalo učinio s ovo par riječi, ipak su puhnuili novi vjetrovi. Ova saborska biblijsko-teološka postavka bila je samo poticaj teolozima, filozofima, duhovnim piscima, pastoralcima i bibličarima pa i crkvenim pravnicima da stvar uzmu ozbiljno u razmatranje, a njihov pothvat nije izostao.³⁵ I sam papa Pavao VI. je sasvim drukčije vrednovao ženu nego prijašnji pape.³⁶ No i u građanskom druš-

³³ Komentirajući ovaj saborski dokument, Rudolf BRAJČIĆ ovako razmišlja: „Smijemo sad zaključiti da su kršćani ne samo temeljno i bitno jednaki, nego potpuno jednaki na razini zajedničkih dobara, iako među nama ima raznih i bitno različitih funkcija i zadataka.“ *Dogmatska konstitucija o Crkvi, 2. dio* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut DI, 1981.), 511.

³⁴ „Na misao o novoj Evi, oce pokreće Marijin pristanak na Božji plan o otkupljenju, kojem se Marija slobodnom vjerom i poslušnošću pridružila riječima: ‘Evo službenice Gospodnje’. Tom vjerom i poslušnošću, kojom se odazvala na sudjelovanje u planu spasenja, nadomjestila je nevjernu i neposlušnu Evu, začetnicu propasti.“ Rudolf BRAJČIĆ, *Dogmatska konstitucija o Crkvi*, 864.

³⁵ „Sažimajući saborsko učenje o poslanju žena, može se zaključiti da je Sabor napustio tradicionalnu teoriju komplementarnog pariteta i zamijenio je teorijom reciprociteta, uzajamnosti... Poslanje žene i poslanje muškarca ne definira se funkcionalno, već se vezuju uz osobu.“ Rebeka ANIĆ, „Otvorenost Crkve za poslanje žene“, *Bogoslovska smotra* 72 (2002.), 391.

³⁶ „Od žena koje se angažiraju u društvu, Pavao VI. očekuje da društvenom životu daju tipično svoj ženski doprinos: intuiciju, sposobnost uživanja, smisao za pobožnost i suosjećanje, veliku spremnost razumijevanja i ljubavi. Žene imaju zadatak pomirenja u obiteljima i u društvu, humaniziranje građanskog društva, te promicanje ćudoređa.“ Rebeka ANIĆ, „Otvorenost Crkve za poslanje žene“, 393.

tvu stvari su brzim tijekom uznapredovale, jer je i sama organizacija UN-a temeljito poradila na obrani prava i dostojanstva žene.³⁷

Pogotovo su velik doprinos novom vrednovanju i dostojanstvu žene s crkvene strane dale one same, i to kao teolozi i bibličari. Izdavačka kuća 'Herder' iz Freiburga objavila je 1988. godine stručno djelo: *'Frauenlexikon – Lexikon žena'*, na kojem je surađivalo 135 autorica i 15 autora, a obuhvaća 1200 stupaca.³⁸ Koliko su u tom djelu iznesene sve negativnosti prema ženi kroz dugu povijest, toliko se još više naglasilo protiv čega se one moraju boriti i kako danas ostvariti svoja prava.³⁹

U duhu saborskog nauka i ovih novih gibanja najviše je obrani i dostojanstvu žene pridonio papa Ivan Pavo II. Naime, od 1981. do 1988. godine objavio je 3 ključna dokumenta i ušao u srž ovog problema, a odlučnije od svih svojih prethodnika i teologa dao je sasvim nov smjerokaz ne samo Crkvi nego i svima koji žele o toj temi bilo što kazati i raspravljati.

Prvi njegov dokument bila je apostolska pobudnica *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*.⁴⁰ Naime, Peta biskupska sinoda (22. 9. - 25. 10. 1980. godine) raspravljala je naširoko i sustavno o ulozi i dostojanstvu obitelji, a dakako i žene: „Kršćanska obitelj u suvremenom

---

³⁷ „Organizacija Ujedinjenih naroda proglasila je 1975. godinu za svjetsku godinu žene. Namjera je bila upozoriti na pozitivnu ulogu žene u životu. A uoči početka te 'godine žene' Sveta Stolica osniva komisiju (17. studenog, 1973. god.), koja će pratiti sve manifestacije tijekom te godine.“ Nikola DOGAN, „Žena u crkvenim dokumentima do Ivana Pavla II.“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 242.

³⁸ Leksikon su izdale Anneliese LISSNER, Rita SÜSSMITH i Karin WALTER „Leksikon izvješćuje kako su žene na cjelokupnom društvenom području potisnute, a napose u politici, novinarstvu i u medicini - u kojoj posebno dominiraju muškarci. Činjenica je da u svim nadležstvima gdje se odlučuje kao i na profesorskim katedrama, u redakcijama televizijskih kuća pretežno sjede muškarci... Demonstrativno izjavljujemo: žene više nisu spremne zaboraviti i zaniijekati vlastitu povijest i da neće više opraštati.“ Jutta BURGGRAF, „Frauenlexikon“, *Forum Katholische Theologie* (1989.), 285-286.

³⁹ „Žena sve manje prihvaća da bude definirana u odnosu prema muškarcu: ona ne želi biti ni različita, niti da bude dopuna. Ona želi biti ono što jest, da je priznata kao osoba i sudionica s punim pravom u ljudskom dijalogu. Više ni njen spol, ni njena ženstvenost, čak ni njeno materinstvo, ne treba da govore o njenom biću, već ona sama. Zato ne želi više ni da njena plodnost bude prepuštena slučaju! Žena hoće da o tome sama slobodno odlučuje.“ Gabriel BUTTY, „Žena u procjepu“, 67.

⁴⁰ IVAN PAVAO II., *Obiteljska zajednica*, Rim, 22. studenog 1981., god.; hrv. prijevod Kršćanka sadašnjost u nizu, Dokumenti br. 64, Zagreb, 1981. god.

svijetu“⁴¹ a plod i rekli bismo zaključak svih tih rasprava jest ova Papina pobudnica. Ne možemo, dakako, cjelovito razmatrati cijeli dokument od nekih 140 stranica, ali ćemo se zaustaviti na onim dijelovima koji se izravno odnose na našu temu, a to su brojevi 22-24.

Kad Papa govori o pravima i zadaći žene (br. 22), naglašava: „Za ženu valja prije svega istaknuti da ima jednako dostojanstvo i odgovornost kao i muž... A ono što ljudski razum sam naslućuje i priznaje, u punini je objavljeno u Božjoj Riječi. Povijest spasenja je uistinu trajno i svijetlo svjedočanstvo dostojanstva žene. Naime, Bog na jednak način daje jednako dostojanstvo muškarcu i ženi i obasipa ih neotuđivim pravima i odgovornostima, svojstvenim ljudskoj osobi.“ Dakle, prema ovim Papinim riječima, oslonac za govor o mjestu i vrijednosti žene je sama objava, a ne neko ljudsko pa ni filozofsko razmišljanje. Ako pak Bog iza nečega stoji i on postavi mjerila, ne samo da smo na krivom putu ako drukčije mislimo i djelujemo nego i teško grijeshimo ako se po tome, Božjem, ne ravnamo!

Govoreći o ulozi žene u društvu, Ivan Pavao II. je također odlučan jer u br. 23 kaže: „Nema sumnje da jednako dostojanstvo i odgovornost muškarca i žene potpuno opravdavaju pristup žene javnim službama...“ Međutim, Papa dodaje: „Crkva može i mora pomoći suvremenom društvu da neumorno traži neka svi priznaju i poštuju nezamjenjivu vrijednost rada žene u kući. Ali, ako i ženama treba biti priznato pravo da kao muškarci obavljaju različite javne službe... to ne znači da se žena odriče svoje naravi, ili da oponaša muškarca... to ustvari znači priznavati puninu prave ženstvenosti kakva se mora očitovati u njezinu djelovanju, bilo u obitelji, bilo izvan nje, a da se pri tome ne zanemari raznolikost.“ Papa se ovdje ogradio od mnogobrojnih suvremenih strujanja i traži da se pravo i jednakost žene s muškarcima ostvari upravo u tome što njoj moraju biti dostupna sva zvanja i sva zanimanja. No, gledano u konačnici, je li ona i time *ostvarila sva svoja prava*, ili je ipak, *baš zbog toga*, više postala zarobljena?

Vjerujem da je u br. 24 Papa najviše dotakao srž problema glede žene, jer je upozorio na ono što je najnegativnije: „Nažalost, kršćanskoj poruci o dostojanstvu žene suprotstavlja se način mišljenja, koji ljudsko biće ne promatra kao osobu, već kao stvar, kao neki predmet prodaje ili kupnje... Žena je prva žrtva takvog mentaliteta s gorkim plodovima kao što su ropstvo, tlačenje slabasnih, pornografija, prosti-

---

⁴¹ Prikaz rada te sinode vidi kod Tomo VUKŠIĆ, „Teme i način rada generalnih biskupskih sinoda (1967.-2001.)“, *Vrhbosnensia* 10 (2006.), 65-66.

tucija... I svi oblici diskriminacije, što se susreću u odgoju, zanimanju, raspodjeli poslova.... Jedni oblici te diskriminacije teško pogađaju i vrijeđaju neke sasvim određene kategorije žena, npr. žene bez djece, udovice, rastavljene, razvedene, neudate majke.“

Papa je puno toga u ovo malo riječi naglasio, no je li time probudio ili samo taknuo savjest suvremenog čovječanstva, drugo je pitanje. Međutim, iz njegovih tvrdnji izlazi kakav bi trebao biti pravi današnji, bar crkveni stav, pred tako gorućim problemima glede žene. On gorku istinu nije zaobišao, nego je na nju upozorio: treba upravo sada i ovdje ispraviti nepravde prema ženama! „*Fiat iustitia, pereat mundus – Neka bude pravedno, pa makar i svijet propao!*“

Drugi Papin dokument je okružnica *Redemptoris Mater – Otkupiteljeva Majka*.⁴² To je svojevrsna i suvremena Mariologija u tri poglavlja: a) Marija u otajstvu Krista, b) Majka Božja u središtu Crkve na putu i c) Materinsko posredništvo. Upravo ćemo se na ovom, trećem dijelu, zadržati jer Papa u br. 46 kaže: „Ova Marijanska dimenzija kršćanskog života – Materinstvo - ima svoje posebno značenje kad je riječ o ženi i njezinu položaju. Ženstvenost se, naime, nalazi u posebnom odnosu prema Majci Otkupiteljevoj. Želim naglasiti da lik Marije iz Nazareta baca svjetlo na ženu kao takvu već samim time što se Bog, u uzvišenom činu utjelovljenja, povjerio slobodnom i aktivnom služenju žene. Možemo stoga ustvrditi, da žena u promatranju Marije nalazi tajnu kako sama dostojno živjeti svoju ženstvenost i ostvariti svoje istinsko promaknuće. U Marijinu svjetlu Crkva na licu svake žene promatra odsjeve ljepote, koja je odraz najuzvišenijih osjećaja, što ih može imati ljudsko srce, a to su: posvemašnja sebedarna spremnost na žrtvu iz ljubavi; snaga koja može odoljeti i najtežim bolima; neograničena vjernost i neumorna aktivnost; umijeće prodorne pronicljivosti povezano sa sposobnošću da pronade riječi ohrabrenja i utjehe.“

Bitno u ovoj Papinoj tvrdnji, a s obzirom na ženu, jest ovo: a) svaka žena u Mariji otkriva tajnu kako osobno i dostojno živjeti vlastitu ženstvenost; b) po Mariji žena shvaća kako u društvu ostvariti svoje promaknuće; c) u Mariji će žena također otkriti uzor spremnosti za žrtvu ljubavi; d) u njoj će naći i snagu i pomoć da može odoljeti i najtežim bolima.

Svakako najviše pažnje privlači treći, a rekao bih i najvažniji

---

⁴² IVAN PAVAO II., *Redemptoris Mater – Otkupiteljeva Majka*, Rim, 25. ožujka 1987. god.; hrv. prijevod Kršćanska sadašnjost, Dokumenti br. 85, Zagreb, 1987. god.

Papin dokument *Mulieris dignitatem - Dostojanstvo žene*.⁴³ Sveti Otac odmah u početku ističe da su ga i koncilski nauk i moderna previranja u svijetu potakli na izradu ovog apostolskog pisma. Stoga već u 1. broju ističe: „Dostojanstvo žene i njen poziv – stalni objekt ljudskoga i kršćanskog razmišljanja, u zadnjim godinama je doseglo stvarno visoku razinu. To se, između ostalog, pokazalo u različitim pothvatima Crkvenog učiteljstva; odražava se u mnogim dokumentima II. Vat. Koncila, a taj u jednoj svojoj poruci ističe: ‘Dolazi čas, i on je došao, u kojem poslanje žene doseže svoju puninu, čas u kojem žena očituje čovječanstvu posebnu gorljivost, moć kakva do sada nije nikada postignuta... Žene rasvijetljene evanđeoskim duhom, u stanju su toliko toga uraditi i pomoći čovječanstvu da ne klone’“.

Ovdje nije riječ samo o pravednom uzdignuću žene iz stanja u kojem je stoljećima bila nego i očit navještaj nečega velikoga što *jedino žena* može i mora učiniti i za Crkvu i za svijet. U punini vremena, tj. u povijesti spasenja, žena je pokazala svoje najviše dostojanstvo u Mariji kao Bogorodici, a time je Marija - žena i uzorak i izvornik (original) – *exemplar et archetipum* svakog ljudskog bića. Naime, u Nazaretu se po ženi - Mariji ostvarilo jedinstvo Boga i čovjeka. Svojim odgovorom: „*Evo službenice Gospodnje neka mi bude po riječi tvojoj*“; Marija je izrazila vlastiti slobodni pristanak na suradnju. Dakle, njezin osobni i ženstveni ‘da’ sudjeluje pri utjelovljenju, a prema tome i u spasenju! Božja milost nikada ne odbacuje ljudsku narav, niti je uništava, nego je poziva i potiče na suradnju, a onda usavršuje i oplemenjuje. Zato je punina milosti, dana Mariji, izraz i najvećeg savršenstva, ali i najbolji odgovor na Božju ponudu, što ga je jedino žena – Marija dosegla, i to je vrhunac ženstvenosti.

Papa je u tom apostolskom pismu razradio bitne crte povijesti spasenja, počevši od naših praroditelja i njihova pada, pa do Isusa Krista, odnosno njegova nauka i njegova stava prema ženama. Mislim da je bit svojeg razmišljanja o ženi Papa izrekao u br. 30: „Dostojanstvo žene usko je povezano s ljubavlju što je ona prima radi svoje ženstvenosti i na koju samo ona odgovara... Žena ni ne može ostvariti drugačije samu sebe, osim po ljubavi koju daruje drugima... Zato se može reći da je ona po mjeri kozmosa i po mjeri sveukupnog stvorenja.“⁴⁴ To je njezin ta-

⁴³ IVAN PAVAO II., *Mulieris dignitatem – Dostojanstvo žene*, Rim, 15. kolovoza 1988. god., Enchiridion Vaticanum 11, br. 1226-1345.

⁴⁴ „Upravo naše vrijeme očekuje da se pojavi onaj ‘genij’ žene koja će jamčiti osjetljivost za čovjeka... Ljudski rod treba od ‘žene’ učiti u čemu se sastoji pravi poređak ljubavi i kako se on ostvaruje. U tom smislu ona – žena je uzorak i prauzor – original cijelog ljudskog roda.“ Stjepan KUŠAR, „Žena – exemplar et archetypum totius generis humani“, 228.

lent, takva je ona *izvorno*, a ujedno je to i njezin najbolji doprinos čovječanstvu.⁴⁵

Nakon ovakve biblijsko-filozofske i teološke podloge, Sv. Otac izriče u ime Crkve, a rekao bih i u ime cijelog čovječanstva, duboku zahvalnost i piše veličanstvenu *himnu - hvalospjev ženi*, kakav do sada jedva da smo bilo gdje čuli ili pročitali, pa ni u biblijskim komentarima ili teološkim dokumentima (br. 31): „Crkva zahvaljuje svim ženama i svakoj pojedinoj, majci, sestri, zaručnici, ženama posvećenim Bogu u djevičanstvu, ženama koje su zauzete za tolika ljudska bića, koje pružaju nesebičnu ljubav drugoj osobi, ženama koje bdiju nad ljudskim stvorenjima u obitelji... ženama koje profesionalno rade, ženama koje su često opterećene društvenom odgovornošću; 'savršenim' i 'slabim' ženama, svima i to onakvima kakve su izašle iz Božjeg Srca u svoj ljepoti i bogatstvu njihove ženstvenosti.

Crkva zahvaljuje za sve očitovanje 'ženskoga genija', koji se pokazao tijekom povijesti među svim narodima i nacijama, za sve karizme, koje Duh Sveti udjeljuje ženama u povijesti Božjeg naroda; za sve pobjede koje dugujemo njihovoj vjeri, nadi i ljubavi; zahvaljuje za sve plodove obiteljske svetosti... Crkva istovremeno traži da ovaj neprocjenjivi izljev Duha udijeljen 'kćerima nebeskoga Jeruzalema', bude brižljivo prepoznat, vrednovan, kako bi bio od opće koristi i samoj Crkvi i čovječanstvu, posebno u naše vrijeme. Razmišljajući o biblijskoj tajni 'žene', Crkva moli da i sve žene ponovo nađu u ovoj tajni same sebe i svoje uzvišeno poslanje.“

Papa, dakle, naglašava da je nadošao njihov povijesni trenutak, i zaklinje ih da baš one na njega odgovore onako svojstveno kako same najbolje znaju.⁴⁶ Uostalom, to bi bio njihov sadašnji i nemjerljivi doprinos dobru čovječanstva.⁴⁷ Ovakav snažan Papin poziv upravljen žena-

---

⁴⁵ „Crkva ne smije dozvoliti da žene, a to je polovica čovječanstva, upravo u njenom krilu zakopaju svoje talente. To osobito vrijedi za župska pastoralna vijeća, koja se nakon Koncila sve više osnivaju i u kojima je velik broj žena.“ Ljiljana MATKOVIĆ, *Žena i Crkva* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1973.), 129.

⁴⁶ „Upravo zbog toga što su žene bile odsutne iz političkih odluka... svijet je ostao osiromašen manjkom ženskih kreposti: sućuti, brige, osjećaja za lijepo. Stoga su nam upravo danas potrebne žene da rehabilitiraju te kreposti kao ljudske prioritete i da tako spase ne samo sebe, nego čovječanstvo, koje bez njih diše samo s pola pluća.“ Mihaly SZENTMARTONY, „Psihologija žene“, *Obnovljen život* 45 (1990.), 472.

⁴⁷ „Ženi je od početka do svršetka povijesti određena borba protiv zla i Zloga. To je također borba za čovjeka, za njegovo dobro, za njegovo spasenje.“ Marijan BIŠKUP, „Žena čuvarica i promicateljica ćudoređa prema Mulieris dignitatem“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 317.

ma, trebao bi biti nama svima, zapravo cijeloj Crkvi, poticaj da svoja mišljenja i stavove također s tim uskladimo. Zar bi smio tako snažan zov ostati „glas vapijućeg u pustinji“? A čini se da Papina riječ teško dopire do nekih srdaca i ušiju,⁴⁸ pa i pastoralnih djelatnika!⁴⁹ Mnogi radije ostaju pri starim stavovima i praksi. Ma makar dopustiti ženama da se same bore, već bi to bilo bolje nego onako kao do sada!⁵⁰

S ovim Papinim mislima, da se konačno na ženu gleda u duhu objave, treba uzeti u obzir i Katekizam Katoličke crkve, baš zato što ženu vrednuje isto kao i muškarca. Naime u Katekizmu stoji: „Budući da su stvoreni zajedno, Bog hoće da muž i žena budu jedno za drugo... Muškarac otkriva ženu kao drugo ‘ja’ iste ljudskosti.“⁵¹ Ta njihova jednakost znači i zajedničku odgovornost pred Bogom i poviješću, koja je njima obadvoma stavljena u zadaću. Naime, i svijet i život i budućnost jednako ovise o ženi kao i o muškarcu, a svako isključivanje žene vodi do strašnih posljedica. Zato *Katekizam* i naglašava jedinstvenost njihova nastupa, posebno u braku, gdje su oni najbolje *kod kuće*.

„Muž i žena učinjeni su jedno za drugo: ne tako kao da bi ih Bog načinio ‘napola’ ili ‘nepotpune’, stvorio ih je za osobno zajedništvo u kojem jedno može biti ‘pomoć’ drugome, jer su u isti mah kao osobe jednaki, a kao muško i žensko dopunjavaju se. U ženidbi ih Bog ujedinjuje tako da, tvoreći ‘jedno tijelo’ mogu predavati ljudski život. Prenoseći na svoje potomke taj ljudski život, muž i žena kao supruzi i roditelji na jedincati način surađuju u Stvoriteljevu djelu.“⁵²

Kada je riječ o ulozi, pravima i dostojanstvu žena, moralo bi se

⁴⁸ „Jedna od jakih zapreka za ostvarenje tog zahtjeva (da žene u Crkvi imaju ista prava kao i muškarci) bez sumnje nalazi se i u tome što mnogi crkveni dostojanstvenici i teolozi pokazuju premalo razumijevanja za crkvene i teološke težnje žena. Jedno je sigurno: o slici žene u teološkoj antropologiji i o njezinom položaju u Crkvi može se osmišljeno umovati samo pod uvjetom da se samim ženama dadne riječ.“ Ulrich RUH, „Kao muško i žensko stvori ih“, *Svesci – Communio* 65 (1987.-89.), 61-62.

⁴⁹ „Vidjet ćete da će žene prodrijeti, kamo vi ne možete doći. Učinit će toliko dobra, koje svećenik ne može dospjeti učiniti. Svećenik treba biti borac za dostojanstvo žene... da je obrani od nasrtaja materijalizacije, primitivnog shvaćanja čovjeka uopće, a žene posebno.“ Franjo KUHARIĆ, „Zaključna riječ kardinala Franje Kuharića“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 375-376.

⁵⁰ „Bitni je zahtjev žena da budu priznate kao osobe. To uključuje dolazak civilizacije osobe, u kojoj sâm tehnički napredak nalazi svoj smisao ako služi osobi.“ Paul TOURNIER, *Poslanje žene, putovi i zadaci feminizma* (Zagreb: ‘Oklo tri ujutro’, 1981.), 129.

⁵¹ *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 371 (Zagreb: HBK, 1994.)

⁵² *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 372.

to prije svega očitovati u crkvenim službama, baš zato što žene stvarno čine natpolovičnu većinu vjernika. Međutim, pratimo li povijesni slijed crkvene prakse pa i sam Crkveni zakonik iz 1917. god., koji je do nedavno vrijedio, ostat ćemo iznenađeni, kako je žena u samoj Crkvi bila zapostavljena.⁵³ Ma, oltaru se nije smjela primaknuti za vrijeme liturgije.⁵⁴ Još više začuđuje, što žena nije imala pravo bilo što reći glede crkvene uprave i služba, ni kada su najobičnija vremenita dobra u pitanju.⁵⁵

Sabor je, svojim novim pogledom na vjernike laike, prema tome i na same žene, dao sasvim drugi pravac i nagovijestio temeljite promjene, a Ivan Pavao II. je, kako smo vidjeli, otišao više koraka naprijed. Još bolje je to došlo do izražaja na Drugoj sinodi biskupa (30. 9. - 6. 11. 1971. god.), koja je raspravljala o dvije goruće teme: ministerijalno svećeništvo i pravda u svijetu. Dokument o ovoj posljednjoj od te dvije teme nosi naslov – *Convenientes ex universo – Sabrani iz cijelog svijeta*.⁵⁶ Govoreći u 3. dijelu o ostvarenju pravde, s obzirom na žene iznosi ovakav stav: „Hoćemo također da i žene imaju vlastiti dio odgovornosti u sudjelovanju glede zajedničkog društvenog života ali isto tako i u Crkvi. Predlažemo da ovo pitanje bude podloženo temeljitoj raspravi, povjereno npr. jednoj mješovitoj komisiji, sastavljenoj od muškaraca i

⁵³ „U cijelom Codex iuris canonici iz 1917. vladala je diskriminacija laika, a posebno žena. Ženu se izjednačuje s maloljetnicima i duševno prikraćenim osobama.“ (str. 384). Autorica nabroja kanone iz kojih to proizlazi: kan. 813 § 2 – ne može služiti kod oltara; kan. 1262 §§ 1 i 2 – u vrijeme obreda u crkvi odijeljene su od muškaraca i pokrivene glave; kan. 1264 § 2 – redovnice se nije smjelo vidjeti dok pjevaju u crkvi; kan. 1342 § 2 – ženama kao i svim laicima bilo je zabranjeno propovijedati; kan. 742 § 2 – kad je bila prijeka potreba za krštenjem, muškarac je imao prednost pred ženom; kan. 709 § 2. Rebeka ANIĆ, „Otvorenost Crkve za poslanje žene“, 384-386.

⁵⁴ Ženi je bilo zabranjeno svako približavanje oltaru; ni ministrirati ne može! odnosno može iznimno: „Ako nema muškarca, ali tada ‘ex longiquo respondeat, nec ullo pacto ad altare accedat – neka odgovara samo iz daljine, a da se nipošto se ne primiče oltaru.“ (CIC'17, kan 813 § 2).

⁵⁵ „Diskriminacija žena vidi se i u upravljanju materijalnim dobrima Crkve jer kan. 1520 § 1 određuje da samo odabrani muškarci, stručnjaci u pravu mogu biti članovi biskupskog vijeća za upravljanje crkvenim dobrima. Isto je određeno i za upravljanje dobrima ustanova... čime su zapravo žene isključene iz svakoga upravnog vijeća Crkve.“ Josip DELIĆ, „Žena u Zakoniku kanonskog prava“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 331.

⁵⁶ Papa Pavao VI., odmah nakon svršetka Sinode naredio je da se ovaj dokument objavi, što je i učinjeno 30. 11. 1971. god., (o čemu vidi *Enchiridion Vaticanum* 4, br. 1238-1308).

žena, različitih životnih usmjerenja i nadležnosti.“⁵⁷

Novi Zakonik kanonskoga prava iz 1983. god. svojim sasvim drukčijim rasporedom građe, ne samo da naglašava nego želi provesti u praksu jednakost svih vjernika, što svakako obuhvaća i žene. Dovoljno bi bilo marljivo proučiti 27 kanona ZKP-a (kan. 204-231), tj. II. knjige – *Božji narod*. Naime, tu početni kan. 204 u § 1 određuje: „Vjernici su oni koji su krštenjem pritjelovljeni Kristu... dionici su Kristove svećeničke, proročke i kraljevske službe, a pozvani su da svatko prema svom položaju vrši poslanje koje je Bog povjerio Crkvi“. Sam tekst je tako složen da nikoga od vjernika niti isključuje, a niti koga privilegira – svi su izjednačeni u pravima ali i u obvezama. Uostalom, to ističu i oba sljedeća poglavlja te II. knjige, što se vidi u samim naslovima: a) „*Obveze i prava svih vjernika*“ (kan. 208-223); b) „*Obveze i prava vjernika laika*“ (kan. 224-231). Već iz tih naslova proizlazi da je riječ o potpunoj jednakosti i jednakopravnosti žena s muškarcima.

Ako pak proučimo i ostale kanone mimo onih gore izdvojenih iz II. knjige – *Božji narod*, ostat ćemo ugodno iznenađeni sasvim drukčijim vrednovanjem žene.⁵⁸ Npr. kad Zakonik govori o misijskoj djelatnosti, u kan. 781 određuje: „Neka svi vjernici (a to su i žene), svjesni svoje odgovornosti, preuzmu svoj udio u misijskom djelu“. Prema kan. 775 „Župnik se snagom službe brine za vjersku izobrazbu... neka na suradnju pozove i vjernike laike.“ Glede sredstava društvenog priopćavanja kan. 822 § 3 određuje: „Neka se svi vjernici, osobito oni koji sudjeluju u uređivanju ili uporabi tih sredstva, brinu da se pruži pomoć pastoralnoj djelatnosti, tako da bi Crkva i tim sredstvima obavljala svoju zadaću.“ Prema kanonima 519, 528 i 595 „i žene su pozvane“ da sudjeluju u župnom pastoralu. Posebno pak mjesto vjernici laici - žene jednako kao i muževi, mogu imati u biskupijskim tijelima: biskupskoj sinodi (kan. 460 i 463), ekonomskom vijeću (kan. 492 i 494), pastoralnom vijeću (kan. 512). Što više: „vjernici laici, što opet znači i žene“, mogu dati svoje mišljenje prigodom imenovanja biskupa (kan. 377 § 3). „Žene mogu sudjelovati i u crkvenim sudovima“ (kan. 1424, 1428, 1435 i 1483).

S obzirom na novi ZKP do nerazumijevanja bi ipak moglo doći u svezi s kan. 517 § 2, koji pruža biskupu mogućnost da zbog manjka svećenika povjeri pastoralno djelovanje u župi i drugoj osobi, koja nema

⁵⁷ *Enchiridion Vaticanum* 4, br. 1277.

⁵⁸ „Treba napomenuti: ne samo ono što je općenito određeno o laicima jednako vrijedi za oba spola, nego i svuda u Zakoniku, gdje je upotrijebljena riječ 'laik' ili gdje iz smisla proizlazi da se odredba odnosi na laike, ti propisi vrijede i za žene i za muškarce.“ Josip DELIĆ, „Žena u Zakoniku kanonskog prava“, 334.

svećeničkog biljega", jer su to neki shvatili kao da i žene mogu postati župnici.⁵⁹ No stvar je sasvim jasna kad dotični kanon pročitamo do kraja, a tu stoji ovo: „neka biskup postavi svećenika, koji će s vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad“. Dakle i žena može preuzeti silne pastoralne, katehetske, liturgijske i administrativne zadatke u župi, ali *ne može biti imenovana župnikom*, jer prema kan. 521 to može biti samo svećenik!

Međutim, najviše se prašine uzvitalo oko toga treba li ići *do kraja*. Naime, najveće dostojanstvo što ga uopće vjernik u Crkvi može postići je *sakrament sv. reda - svećeništvo*. Ako su svi ljudi u Crkvi, dakle svi vjernici katolici, jednaki u pravima i dostojanstvima, onda bi bilo nekako logično da i to najuzvišenije, tj. svećeništvo na isti način pripada ne samo muškarcima, nego i ženama. Sam Pavao VI. je bio vrlo rezerviran i oprezan oko tog pitanja, a u svemu se poziva na Sv. pismo i crkvenu tradiciju.⁶⁰ Svoj protivni stav je tada izrekla i Kongregacija za nauk vjere.⁶¹

Treba naglasiti da *svećeništvo* nije nagrada, niti tko na njega može steći *pravo*, nego je to *Kristov osobni poziv*, u stvari povjerena

---

⁵⁹ Moralo bi se početi od toga, kako autorica misli, „da su laici prema kan. 517, § 2 u svojem udjelu u pastirskoj službi izjednačeni i s punom ovlastima jednog župnika. No ta njezina tvrdnja se protivi propisu ZKP-a u kan. 517, § 2, jer se i u takvu slučaju pastoralno vodstvo pridržaje nekom svećeniku kao župniku.“ Manfred HAUKE, „Der amerikanische Feminismus und das Kirchenrecht“, *Forum Katholische Theologie* (2005.), 130.

⁶⁰ „Papa Pavao VI. navodi razloge (zašto nije dopušteno ređenje žena): a) prema sv. Pismu i svjedočanstvu Krista, koji je birao samo muškarce za apostole; b) prema stalnoj praksi Crkve, koja je u isključivom izboru muškaraca slijedila Isusov primjer; c) prema živom naučiteljskom autoritetu Crkve isključenje žene iz svećeničkog reda slaže se s Božjim planom u Crkvi.“ Juraj KOLARIĆ, „Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 358.

⁶¹ „Kongregacija je 15. listopada, 1976. god. objavila dokument 'Inter insigniores', a potpisao ju je kardinal Franjo Šeper. Jezgrovit i kratak sadržaj ove izjave glasi: Zbog vjernosti prema primjeru Krista Gospodina, Crkva se ne osjeća mjerodavnom dopustiti svećeničko ređenje žena. Kongregacija navodi i razloge za to: 1. Neprekidna tradicija Crkve; 2. Primjer Krista; 3. Primjer apostola; 4. Ono što su činili Krist i apostoli predstavlja trajnu normu; 5. Svećeništvo je u svjetlu Kristova misterija... kad biskup ili svećenik obavlja službu, ne djeluje u vlastitoj osobi, već predstavlja Krista, koji po njemu djeluje – sacerdos vice Christi vere fungitur; 6. Svećeništvo je u svjetlu misterija Crkve, a krštenje nikome ne daje pravo na službe u Crkvi. Svećeništvo je posebni, nezasluženi poziv. Ostaje dakle među kršćanima jednakost - aequalitas, ali koja ne znači i jedankooblikovanost – uniformitas.“ Juraj KOLARIĆ, „Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena“, 363-366.

služba,⁶² čak bismo mogli reći *karizma*, a njezina je definicija: „*gratia gratis data ad usum totius Ecclesiae – potpuno darovna milost na korist cijeloj Crkvi.*“⁶³ Tako neki taj poziv i tumače, no ima i oprečnih mišljenja.⁶⁴ Ali, najveća je teškoća što su neke *sestrinske* Crkve krenule drugim pravcem – tj. redile žene za svećenike,⁶⁵ iako ni te crkve nisu u tome jedinstvene.⁶⁶ Niti je ovdje potrebno previše kritizirati prošlost, a ne treba se zalijetati u posve feministička nadmetanja oko ređenja žena. Duh Sveti će sigurno dati dovoljno svjetla Crkvi i u ovakvoj krizi da učini pravi potez.⁶⁷

---

⁶² „Kristov odabir muškaraca za svećeničku službu, nije protiv ravnopravnosti svih u Crkvi, jer se ministerijalno svećeništvo ne može smatrati nikakvim pravom. Krist uvijek, dakle i sada, bira one koje sam hoće. Svećeništvo ne spada među osobna prva, nego ovisi o spasiteljskom planu Krista i Crkve.“ Josip DELIĆ, „Žena u Zakoniku kanonskog prava“, 342.

⁶³ „Dok u NZ ‘charisma’ može značiti uopće nezasluženi dar (Rim 6,23), ali i jednu milost primljenu po sakramentu kao i službu (2 Tim 1,6), ta riječ u sadašnjem teološkom poimanju označava milost koju je vjernik primio od Krista snagom Duha Božjega, ali je nije primio institucionalno - po sakramentu... Karizma služi prvotno posvećenju samog primatelja ali i izgradnji ‘Tijela Kristova’ – Crkve.“ *Lexikon für Theologie und Kirche* II., (Freiburg: Herder, ²1986.), stupac 1025.

⁶⁴ „Zaključak (rasprave o ređenju žena) je jednostavan i tužan: isključenje žene iz svećeničke, ali i iz đakonske i drugih služba u Crkvi, je njeno isključenje i iz laikata.“ Petar ANĐELOVIĆ, „Žena u Crkvi poslije Drugog vatikanskog sabora“, *Nova et vetera* (1988.), 145.

⁶⁵ „Uvjerenje, da muškarci mogu bolje predstavljati Boga, vodi u opasnu blizinu idololatrije, jer se Boga ograničava samo na jednu sliku - mušku. Prema tome ženama treba već jednom omogućiti pristup u svećenički stalež i tako Crkvu konačno osloboditi muško-centralizma... Prvi prekid s tradicijom ređenja samo muškaraca zabilježen je u Švedskoj 1958. god., kad je Luteranska Crkva Švedske ‘redila’ prvu svećenicu.“ Juraj KOLARIĆ, „Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena“, 355.

⁶⁶ „Anglikanska zajednica sastoji se od Anglikanske Crkve u Engleskoj i od Crkava britanskih dominiona, a broji oko 65 miliona vjernika, od kojih više od 1/5 živi izvan Engleske. Međutim odluke o crkvenom životu donosi svaka Crkva za sebe, a suodlučivanje primasa anglikanske Crkve u tim odlukama je posve isključeno.“ Juraj KOLARIĆ, „Ekumenski vid svećeničkog ređenja žena“, 357.

⁶⁷ „Prema našem prikazu zadaci žene odražavaju se posebno jasno u općem svećeništvu. Obnova redovničkog života, apostolat laika, a konačno i mnogovrsni vidovi karitativnog apostolata pružaju bezbrojne - još nikada dovoljno iscrpljene mogućnosti - za ženski angažman, a da pri tom ni svijet ni Crkva neće biti uništeni. Mjerodavno je i za muškarca i za ženu da ne dođe do zamjene uloga, nego do traženja vlastitog puta prema svetosti.“ Manfred HAUKE, „Das Weihesakrament für die Frauen – eine Forderung der Zeit“, *Forum Katholische Theologie* (1987.), 134.

3. Žena u našim bosansko-hercegovačkim (ne)prilikama

Kada su u pitanju žene, bacivši pogled na našu povijest, moramo priznati da je njihovo stanje bilo općenito još lošije od gore prikazanog. No, ipak s ponosom možemo istaći da smo i u starini imali vrlo plemenite kršćanske majke koje su i rađale i odgojile i baš one oblikovale brojne obitelji te su, uglavnom svojom vjerom - često i prkosnom i ponosnom, a postojanom dosljednošću održale naš narod na ovim prostorima. Ako su možda u vlastitom obiteljskom krugu i imale neka prava i dostojanstvo, na društvenom planu to je bilo više nego jadno. Samo letimičan pogled u povijesne dokumente najbolje će nam opravdati i osvijetliti gornje tvrdnje.

Još u kasnom srednjem vijeku mnoge naše mlade žene bile su temeljito izrabljivane, a onda i zavođene i odvođene, te bi se moglo reći da su često tretirane više kao ropkinje nego kao slobodna ljudska bića. Na žalost, bilo je to pravo *bijelo roblje*, a novačilo se uglavnom od bosansko-hercegovačke ženske sirotinje.⁶⁸ U iznimnim i teškim slučajevima, uz ženu je stajala samo naša krajevna Crkva, koja se *sve do Rima* zauzimala za njih.⁶⁹ Na žalost, i samo nutarnje vjersko previranje u Bosni i Hercegovini opet je bilo najviše na njihovu štetu jer su patareni baš u ženi vidjeli svako zlo.⁷⁰ Jedini svijetli lik dostojanstva i veličine žene u našoj srednjovjekovnoj povijesti je kraljica Katarina Kotromanić. Bila je sasvim bliska malom ženskom svijetu jer je osobno obične žene učila narodnim vezovima, a s druge strane pokazala se

---

⁶⁸ „Pod izlikom da su ‘bosanskog ili patarenskog roda’ mnoga će djevojka iz unutrašnjosti, prije svega iz krajeva Bosne i Huma, izgubiti slobodu i kao obespravljena serva (ropkinja) mijenjati gospodare, daleko od domovine i obiteljskog ognjišta...Ancillae ili sclavae najraširenija su radna snaga u uslužnim djelatnostima naših gradova... besplatno obavljaju najrazličitije kućne poslove u svojstvu dojkinja, dadilja, brinu se o potomstvu, rade u proizvodnim pogonima (lan i vuna), na poljima.“ Franjo ŠANJEK, „Žena u hrvatskom srednjovjekovlju“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 185.

⁶⁹ „U dva zanimljiva interventa Apostolske stolice otkrivaju se narav bračnih odnosa u hrvatskom srednjovjekovlju... Papa Grgur IX. u pismu od 21. lipnja 1235. god. izjavljuje da su nevažeći brakovi koji se sklapaju pod izričitim uvjetom ‘ako mu se žena bude dopala’. Papa osuđuje ovakav običaj, izjavljujući da to nisu ‘matrimonia’- ženidbe, nego ‘concubinaria – priležništva.“ Franjo ŠANJEK, „Žena u hrvatskom srednjovjekovlju“, 181.

⁷⁰ „Žena je ne samo krivac iskonskog grijeha, nego čak i kad je udata, ona je izopaćena. Ne samo da brak vodi čovjeka u pakao, nego je on to za mnoge već ovdje na zemlji... U latinskom popisu zabluda bosanskih krstjana ističe se da zabacuju sakrament ženidbe i govore da se nitko tko živi ženidbenim životom ne može spasiti.“ Franjo ŠANJEK, „Žena u hrvatskom srednjovjekovlju“, 182.

toliko velika kršćanka da je po kraljevstvu podizala crkve, kao npr. onu u *Vriliima - Kupres*. No nakon tragične pogibije muža i gubitka vlastite djece, spas je našla je u Rimu, gdje je i završila zemni život.⁷¹ Ako je već netko olako dobio naslov „*Zmaj od Bosne*“, onda Katarina Kosača zaslu- žuje naslov „*Bosanska lavica*“, zato što je bila borac za slobodu svoga naroda, i dostojanstvo i prava iznad svega bosanskih žena.

Nadošla turska vremena iako su bila strašna za sav narod i Crkvu, još su bila strašnija za bosansko-hercegovačku ženu. Sjetimo se samo istine o *Divi Grabovčevoj*⁷² i njezinoj pogibiji za svoje ljudsko i dosljedno žensko dostojanstvo. A kolike su još druge u tih 415 godi- na turskog zuluma, (od pada Bosne, do ulaska austrijskih trupa u ove krajeve, tj. 1463.-1878.), na sličan način ili još i gori platile i životom i čašću! No iznad svega su bile ponižene i ranjene kad im je nadošao zloglasni *danak u krvi* – odvođenje malodobnih sinova u janjičare, što ih je najviše ponižavalo i najviše im srce razdiralo.⁷³ Trebalo je na ovim prostorima imati hrabrosti i vjere pa „*Biti i opstati i na strašnu mje- stu postojati!*“ I kolikogod izvjesni povjesničari nepravedno austrijski period u BiH zovu *okupacijom Bosne*, (a u stvari je već do tada Bo- sna stoljećima bila i gore i sramotnije okupirana), dolaskom Austrije je sigurno došla stvarna sloboda - svanuće, nova zora posebno za bo- sansko-hercegovačke žene! U to, austrijsko doba, prvi put su u našoj

71 „Katarina se trajno nastanjuje u Vječnom gradu, dijeleći sudbinu brojnih hrvat- skih izbjeglica okupljenih pod okriljem crkve i kongregacije sv. Jeronima. Ju- bilarne 1475. godine javno se zalaže za zajedničke akcije u korist oslobođenja kršćanskih zemalja od Turaka. Skrhana narodnom tragedijom i bolom zbog gu- bitka vlastite djece... 20. listopada, 1478. godine. oporučno ostavlja svoje kra- ljevstvo papi Sikstu IV. i Apostolskoj Stolci.“ Franjo ŠANJEK, „Žena u hrvatskom srednjovjekovlju“, 188.

72 „Predaja hoće da je ova djevojka iz Rumboka, da se u nju zaljubio begovski sin pa su je roditelji poslali daleko od kuće (7 do 8 sati pješačenja) da bi je uklonili od napasnika. On ju je pronašao, pokušao obljubiti a djevojka se branila te ju je on konačno ubio. Još i danas narod hodočasti na taj grob.“ Ljubo LUCIĆ, „Religi- oznost Ramljaka i njegova ‘ujaka’“, *Nova et vetera* (1988.), 95.

73 „Na izvesnom odstojanju od poslednjih konja u ovoj neobičnoj karavani, išli su, raštrkani i zadihani, mnogi roditelji i rođaci ove dece. To su bile većinom žene, ponajviše majke, babe i sestre otetih dečaka.. one su jurile gazeći žustro i ne gledajući gde staju, razdrljenih grudi, raščupane, zaboravljajući sve oko sebe... Neke su pokušavale da razgovetno dozovu svoga dečaka... Rade sine, nemoj majke zaboraviti... Ilija, Ilija, Ilija, vikala je druga žena, tražeći očajno pogledom poznatu glavu... Malo pomalo te su žene zamorene pešačenjem i gonjene udar- cima, napuštale bezizgledan napor. Ovde na višegradskoj skeli, morale su da zastanu i najupornije, jer ih na skelu nisu primili.“ Ivo ANDRIĆ, *Na Drini ćuprija* (Sarajevo – Zagreb: Svjetlost, 1964.), 21-22.

povijesti one vrednovane i pred zakonom i u praktičnom životu jednako kao i muškarci. Što više: mogle su pohađati škole, birati zvanje, zaposliti se u poduzeću, jednostavno rečeno „odahnule su dušom“. No to potraja, na žalost, samo kratko – kojih 40-tak godina! Doba stare Jugoslavije (1918.-1941.) više je bilo vrijeme povratka onom starinskom načinu mišljenja i vrednovanja žene, bliže srednjem vijeku i turskim vremenima, a jedva da se što osjetilo od onog modernog i europskog.

Komunizam se, u *novoj Jugoslaviji*, slijedeći svojeg idejnog začetnika Engelsa,⁷⁴ s političke strane jako borio za prava žena i naširoko propagirao feminističke misli.⁷⁵ Međutim, gledamo li stvar s našeg kršćanskog motrišta, za žene u Crkvi među Hrvatima komunizam je bio u mnogim vidovima neizdrživ i užasan. Kakve su strašne posljedice proživjele jadne bosansko-hercegovačke žene samo nakon bleiburške tragedije 1945. godine!⁷⁶ Pa ni u poratnoj tzv. '*obnovi zemlje*' žene nisu bolje prošle, jer je taj komunistički teror i teret bio gori od turskog zuluma, a pogodio najviše njih – tisuće ratnih udovica i patnica.⁷⁷ Zatim

⁷⁴ Engels misli da je veliko zlo u svijetu nastalo zbog prevlasti patrijarhata, a zbog nestanka matrijarhata, pa ovako kaže: „Ukidanje matrijarhata bilo je svjetskohistorijski poraz ženskog spola. Muškarac je prigrabio krmu i u kući. Žena je bila lišena svog dostojanstva, podjarmljena, pretvorena u robinju njegove pohote i puko oruđe za rađanje djece.“ Friedrich ENGELS, *Porijeklo porodice*; navod uzet od Petra ANĐELOVIĆA, „Žena u Crkvi poslije Drugog vatikanskog sabora“, 148.

⁷⁵ „One koje su spoznale da se promjena uvjeta rada ne može postići stihijskim poboljšanjima, ma koliko i ona bila prijeko potrebna, radikalizirale su se u svrhu suštinske promjene, slijedeći Karla Marxa. Clara Zetkin je najznačajnija marksistička pobornica za prava žena.“ Anamaria GRÜNFELDER, „Biti cjelovita, dobra, lijepa“, 210-11.

⁷⁶ „Ni najmanje sumnje nema da su (na Bleiburgu) životom platili mlađi ljudi, a često očevi upravo naših bosansko-hercegovačkih katoličkih obitelji. Kakva je to onda drama bila mladoj ženi s više djece oko sebe, a mnoge i s jednim pod srcem, ostati u neizvjesnosti za mužem, od kojega nije bilo ni traga ni glasa. Oni su svi jednostavno bili proskribirani, 'opečaćeni'. Ni očeva nasilna smrt u tko zna kakvoj jami, slovenskoj, ili austrijskoj šumi, nije mogla dati zadovoljstina pa da makar žena i djeca budu pošteđeni.“ Pero PRANJIĆ, „Vjera i nevjera katoličke obitelji u BiH“, *Obitelj, zajednica vjere, života i ljubavi* (Sarajevo: BK BiH, 2008.), 56.

⁷⁷ „Pri pretresa nakon rata (1945. g.) stradali su mahom nevini ljudi. Ubijane su žene 'ustaške' ali i djeca. Oko 70% gospodarstva vodile su žene s maloljetnom djecom... Kad su tek izbjegli gladovanje, partizanska vlast uvodi 'obvezu' (besplatnu predaju živežnih namirnica): toliko jaja, masla, sira, pšenice, kukuruza... Svoju maloljetnu djecu žene su slale preko Save da kopaju po cijelo ljetu, samo da bi se izmirila obaveza.“ (stranice 14-15). Prema tabličnom prikazu na str. 344-45. stradalo je 3.375 žrtava, od čega najviše muškaraca: oženjenih 2035, a neoženjenih 1206. A kako je bilo tim silnim udovicama nakon svega toga i na tako malom prostoru! Grga VILIĆ, *Vrijeme stradanja* (Odžak: Napredak, 2005.)

su slijedili svuda i svakakvi politički procesi, suđenja zatvori, koji nisu čak ni žene zaobišli. Ne brojeći one kazamate po Hrvatskoj (Lepoglava i Gradiška) te Srbiji (Srijemska Mitrovica), u BiH su bili zloglasni Zenica za muškarce, a Foča za žene; Goli Otok za jedne i druge!⁷⁸ Ne bih rekao, da su ipak one na sve to toliko kukale i jadikovale, no ipak su vrijedne dubokog sažaljenja i najtoplijih ljudskih suosjećanja.⁷⁹

Bilo bi, međutim, neobjektivno ako bismo pomislili da je kod nas u BiH bilo ovako loše samo ženama katolkinjama, premda sam to, a ne bez razloga, dobro istaknuo, jer se problem najviše i tiče „naše kože“. No jedva da ima velike razlike s obzirom na prava i dostojanstvo bosansko-hercegovačkih pravoslavnih žena, jer su i one isto tako loše tretirane. Uostalom, same to često ističu.⁸⁰ Što se pak tiče muslimanki, trebalo bi poznavati nauk i Kur'an⁸¹ i dosljedno tome arapsko, pa i sve-

⁷⁸ „Neke su (žene) stradale zbog grehova muževa ili dece, ustvari zbog sopstvene časti i poštenja. Nisu htele, što je prirodno, što je jedino moralno i čisto, da ih prijavljuju policiji.“ Pisac navodi slučaj djevojke, čiji je otac zatvoren, pa završio na Golom Otoku. No kasnije je i ona sama tamo dospjela. „Svaku večer sam odlazila u blizinu zatvora i tu satima razmišljala o njemu (zatvorenom ocu). On je unutra, pati i žrtvuje se, a ja! Neka i mene dovedu tu (u zatvor), šta ću ja bez njega.“ (str. 184-185). „Doživela sam novi šok kad smo transportovane na Goli Otok. Sve smo strepele gde nas to vode. Tada su po noći, po mrklom mraku, 'aktivistkinje' uhvatile Doru. Vezale su joj ruke i noge kao da je razapeta na krstu. Čutala je, trpela, stenjala. One su prolazile pored nje kao procesija i pljuvale je. Bio je to jeziv, nestvaran prizor, kao iz biblijskih scena.“ Dragan MARKOVIĆ, *Istina o Golom Otoku* (Beograd: OOUR Izdavačko publicistička delatnost, 1987.), 187.

⁷⁹ „Bosanska žena u sebi trajno nosi dominantan osjećaj krivnje. Bosanska žena kao da nema nade, ona uvijek očekuje nešto 'još gore', mračno, sumorno, katastrofično. Zato je u bosanskog puka žena, a pogotovu majka, često prisutna kao patnja, kao ona koja je pritisnuta tegobama života, kao ona koja je zbog svoje ženskosti osuđena patiti.“ Ivo MARKOVIĆ, „Štovanje Marije i situacija žene u Crkvi“, *Nova et vetera* (1988.), 122.

⁸⁰ „I što vredi, što su u nekoj seoskoj crkvi pri obredu venčanja u molitvi čuli sveštenika da govori: 'Bože prečisti, Sazidatelju celokupne tvorevine, ti si iz čovjekoljublja rebro praoca Adama u ženu pretvorio i blagoslovio ih i sjedinjavanjem im pokazao da su jedno biće'... Iz ovoga je jasno da čak i u onim elementima života u kojima je religija mogla da ima emancipatorsku ulogu, socijalna i kulturna matrica ustrojena na nepisanom pravu, koje daje muškarcu vlast nad ženom, bila je jača.“ Milica BAKIĆ-HAYDEN, „Rodna perspektiva – pravoslavna tradicija“, *I vjernice i građanke*, Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK - Rebeka Jadranka ANIĆ (ur.) (Sarajevo: TPO fondacija, 2009.), 140.

⁸¹ „Kako su višestoljetne interpretacije i komentari Kur'ana uporno prenosili koncept krivog rebra i krivice koju je Hava (Eva) imala za zlo u svijetu - a konsekvantno tome i svaka žena - smatralo se da bi ženu trebalo kontrolirati i nadzirati, a posebno njezinu seksualnost, jer je ona uzrok pada iz Dženneta.“ Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK, *Žene, religija i politika* (Sarajevo: IMIC, CIPS, TPO, 2007.), 105.

ukupno istočnjačko poimanje žene.⁸² Ono, na žalost, još više odudara, u stvari je mnogo gore od zapadnjačkog, posebno europskog. Svjedoci smo i danas ponižavajućih postupaka prema ženama u islamu!

Ipak se, uzevši sve skupa u obzir, stvari i kod nas u BiH mijenjaju u pozitivnom smislu. Promjene u svijetu, a posebno promjene u Crkvi, i što se tiče odnosa prema ženama i njihovim pravima, dobro se osjećaju. Tome jako doprinose, uz sve glasnjiji feminizam i ženski pokreti, opće društveno poimanje te izjednačavanje svih građana pred zakonom. No najviše je pripomoglo to što su se same žene izborile za svoja prava i dostojanstvo. Našle su svoja vidna mjesta u svim zvanjima i na svim mogućim položajima. U politici doista su se neke pokazale izvrsnima! Mnoge od njih i ekonomiju i tolike druge praktične znanosti – dakako i medicinu i književnost ili filozofiju vodile su i vode bolje nego sami muškarci! Isto tako se osjeća njihova snažna pozitivna prisutnost i u samoj Crkvi. Kucnuo je, dakle, i njihov povijesni trenutak i kod nas! Treba, stoga, njima samima na tome najviše čestitati jer su se *borile* i sve su to *izborile*, pa i kod nas, u BiH!

Ako bismo bili iskreni, treba priznati i to da su žene svojom zauzetošću vratile našem vremenu pravi smisao kako se zauzeti za drugoga, u stvari boriti se za čovjeka.⁸³ Isto je tako u braku: kad bi se ženu priznalo i vrednovalo, i to baš u onome što samo ona može, a posvetilo joj se malo pažnje, povratio bi se sklad u mnoge obitelji.⁸⁴ No, s druge strane i to dostignuto dostojanstvo žene i ostvarenje njezinih prava,

⁸² „Trebalo bi uzeti u obzir činjenicu da je kroz povijest uglavnom muškarac poistovjećivan s pojmom čovjek (insan), a da je žena definirana u odnosu na čovjeka – muškarca... on je bio i ostao norma prema kojoj se sve ravna i definira. Iako oboje pripadaju ljudskoj vrsti, uloge muškarca i žene su definirane na osnovu bioloških i drugih na njima izvedenih razlika.“ Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK, „Rodna perspektiva – islamska tradicija“, *I vjernice i građanke*, Zilka SPAHIĆ-ŠILJAK - Rebecka Jadranka ANIĆ (ur.) (Sarajevo: TPO fondacija, 2009.), 168-169.

⁸³ „Može se reći da čovječanstvo treba živjeti prema tom liku ljubavi, koji je ‘upisan’ u biće žene, želi li se oduprijeti gubitku, a osjetljiv ostati za čovjeka i za čovječnost, gubitku koji se pokazuje kao popratna pojava jednostranog napretka i materijalnog blagostanja. Zato upravo naše vrijeme očekuje da se pojavi onaj ‘genij’ žene koja će jamčiti osjetljivost za čovjeka... Ljudski rod treba od žene učiti u čemu se sastoji pravi poredak ljubavi i kako se on ostvaruje. U tom smislu žena je uzorak i prauzor.“ Stjepan KUŠAR, „Žena – exemplar et archetypum totius generis humani“, 288.

⁸⁴ „Kad bi muškarac doista shvatio... da žena radi za osobu, shvatio bi također da, po njezinu shvaćanju, njezin rad dobiva vrijednost zbog njezine ljubavi kojom ga obavlja. I kad bi osjećala da je muž tako razumije i cijeni, žena bi bila ludo oduševljena za svoj kućanski posao.“ Paul TOURNIER, *Poslanje žene, putovi i zadaci feminizma*, 72.

već bi moglo biti skretanje u drugu krajnost: da žena, krvavo se boreći da bude izjednačena s muškarcem, stvarno izgubi ono što u biti samo ona može a to je *biti majka*. Tu bismo morali zastati, odnosno baš za to se zauzeti: i društvo i Crkva, a i same žene, pa i najborbenije feministkinje, jer to bi bila borba za ono pravo, *najizvornije žensko – majčinsko*.⁸⁵

S obzirom na stanje žene kod nas, dotično u našoj krajevnoj Crkvi, možemo se veseliti svemu onome što se već ostvarilo i sve se više ostvaruje: da se pravo i dostojanstvo žena vrednuje, da one ulaze u mnoge strukture Crkve: u ekonomska i pastoralna vijeća kako župa, tako često i samih biskupija. Hvale je vrijedno što se mnoge od njih već nalaze na *našim srednjim školama pa i na visokim crkvenim učilištima*. Poglavitno su prisutne i aktivne u vjerskoj pouci, u dječjim vrtićima, u karitativno-socijalnoj djelatnosti. Jednostavno su u župnom pastoralu nenadoknadive, unatoč brojnim teškoćama s nama – muškarcima.⁸⁶ A ideal suradnje s njima dao nam je sam Gospodin i taj bi ideal mogli slijediti!⁸⁷

Ipak bih se usudio istaći ono najbitnije; ono po čemu smo do sada bili poznati i vrlo priznati, tj. ono što nas je i održalo i očuvalo, pa smijem reći i proslavilo kroz povijest! Veličina žene u BiH je bila, jest sada i bit će u budućnosti: *ako bude majka*, ako bude rađala i odgajala! Da je to istina, najbolje vidimo iz daleke i nedavne naše prošlosti.

⁸⁵ „Dobivši s radnim mjestom svoj dinar u ruke, s njim je ušao u dubinu ženina bića čitav jedan novi svijet... koji je zarotirao njezinu egzistenciju u smislu krivo shvaćene emancipacije. Ona kupuje svoje auto, gradi svoju vikendicu, stvara krug svoga društva i prijatelja; redaju se izlasci, banketi i putovanja, a da ne govorimo o toaleti u najširem smislu riječi... Bijegom od majčinstva kao osnovne težnje svojega bića, ne bježi li žena i majka svjesno ili nesvjesno od same sebe, postavljajući na taj način u pitanje vlastiti identitet.“ Deodata LJUBIČIĆ, „Žena u Crkvi i društvu“, 61-62.

⁸⁶ „Čini se da upravo kod stanovitog tipa svećenika – ima ga među seoskim župnicima i među biskupima – muškarački kompleks osobito dobro uspijeva. Previše zaposlen strogim samoposvećivanjem i dosljednim ostvarenjem celibata, svećenik je jedva imao srca za ženu. 'Kako djeca' pitali bi svećenici. Vrlo bi rijetko pitali: 'Kako ste Vi?' Waltrut SCHMUTZ-BUNSE, „Iskustva jedne žene s klerom“, *Svesci – Communio* 19-20 (1971.), 95.

⁸⁷ „Kao što mu je u Kani Marija, njegova Majka navijestila čas njegova stupanja u javnost, Marija u Betaniji navijestila mu je, na temelju svoje intuicije i ljubavi, približavanje času njegove smrt. Sad vidite nije riječ o ženama, koje Isusa slušaju i razumiju ga bolje od mnogih muškaraca, nego je riječ o ženama koje Isus sluša, sluša ih zbiljski i intenzivno; od njih čak prima poruke, kao otkriće volje svog voljenog Oca. Isus u odlučujućim časovima prihvaća da pođe putem što ga one pred njim pokazuju.“ Paul TOURNIER, *Poslanje žene, putovi i zadaci feminizma*, 96-97.

*Spasile su nas od nestanka upravo majke s brojnim potomstvom.*⁸⁸ Stoga mnoge homilije, temeljite kateheze, naš katolički tisak, pastoralna vijeća, vjernička društva i pokreti, ma sve bi sile trebalo baš na to upravit: i motivirati i odgajati i pomoći iznad svega žene majke. Ne mislim da su nama u ovom povijesnom slijedu toliko bitne sve zapadnjačke ideje glede dostojanstva i prava žene, pogotovo one ekstremno feminističke, niti žene kod nas „potežu“ baš takva pitanja. No poradimo li na tom da probudimo i potaknemo u ženama *vrijednost majčinstva*, potaknut ćemo baš pravu njihovu emancipaciju, a to je najbitnije njihovo ostvarenje. Ne bi se u tom slučaju trebalo bojati ni za budućnost Crkve ni za budućnost našeg naroda u ovoj dragoj nam zemlji. Uz sve ostale Božje blagoslove, imali smo,⁸⁹ a imali bismo i u budućnosti, dovoljno zvanja, svećeničkih, pa i sretnih žena – redovnica.⁹⁰ No ako to ne ostvarimo, ni izgovori, ni jadikovke, ni optužbe bilo koga, neće biti nikakvo rješenje. Dobro je sve ovdje napisano i objašnjeno, no ipak je *najuzvišenija veličina žene u majčinstvu i rađanju*. Ali je i najveći promašaj i Crkve i samih žena i društva, ako baš žena to nije: *majka - žena koja rađa*.⁹¹ Uostalom u prvoj obitelji, onakvoj kakvu je Bog zamislio, najveće je dostojanstvo žene, i njezina jednakost iz koje proizlazi njezina suod-

⁸⁸ „Bilo je za očekivati da će siromaštvo, partijski pritisak u školama, šikaniranje, zatvaranja i procesi, toliko ubiti ljude, da izgube volju za život i za rađanje. Ipak začuđujuće je da baš u tim godinama u hrvatskim katoličkim obiteljima BiH, a zahvaljujući hrabrim ženama - majkama, imamo brojno potomstvo.“ Autor navodi, kao dokaz, brojčano stanje krštenih kroz više poratnih godina u samo četiri župe: Prozor, Žepče, Komušinu i Vidovice. Pero PRANJIĆ, „Vjera i nevjera katoličke obitelji u BiH“, 54-55.

⁸⁹ „Ne samo da smo obogatili i duhovno preporodili sve četiri naše biskupije, te redovničke zajednice koje djeluju u BiH, nego su sve hrvatske biskupije i tolike redovničke zajednice po Hrvatskoj i po svijetu našle brojna duhovna zvanja u BiH.“ Pero PRANJIĆ, „Vjera i nevjera katoličke obitelji u BiH“, 61.

⁹⁰ „Život mi je tekao jako šaroliko: upoznala sam mnogo ljudi, crkvenih i svjetskih, učernih i neukih, vjernika i nevjernika... Nikad nisam požalila što me Bog stvorio ženom! Isto tako nisam nikada požalila što me on doveo u samostan... Dakako, moguće je i na drugim životnim stazama i u drugim profesionalnim ozračjima ostvariti poziv žene. Uspješno žive duše koje umiju iz svog bogomdanog okvira otvoriti se prema cjelini ideala, na koji smo pozvani.“ Anuncijata VOLODER, „Uloga i mjesto redovnice u Crkvi“, *Bogoslovska smotra* 60 (1990.), 344-345.

⁹¹ „Ima li išta tužnije nego doći u vinograd i gledati brojne i bujne loze, sve ljepša od ljepše, a grozda ni za lijeka. Prutovi obrasli viticama i lišćem, a nijedne bobice, ni crne ni bijele, da staviš usta, na stol, u badanj. Vinogradar uložio napora i sumpora, ali eto kako mu se vraća, bez ikakva uroda i ishoda. Ili poči u voćnjak i vidjeti lisnatu smokvu bez ijednog ploda. Gospodar se u Evandjelju hvata za glavu. Ljutito kaže da će je posjeći - Lk 13,7.“ Ratko PERIĆ, *Isusove sugovornice*, 253.

govornost za svijet, pa i završavam svoje razmišljanje opet riječima iz *Katekizma*:

„U Božjem naumu muž i žena pozvani su da kao Božji ‘upravitelji’ podlože zemlju. To vrhovništvo ne smije biti svojevolumno i rušilačko gospodstvo. Na sliku Stvoriteljevu ‘koji ljubi sva bića’ muškarac i žena pozvani su da sudjeluju u božanskoj Providnosti prema ostalim stvorenjima. Zato su odgovorni za svijet što im ga je Bog povjerio.”⁹² Naglasak je: oboje su *pozvani*, oboje su *upravitelji*, *ne rušitelji*, oboje su *odgovorni* za budućnost – i našu i svjetsku, oboje žena i muškarac!

THE DIGNITY AND IRREPLACEABILITY OF WOMAN

Summary

This topic is discussed broadly in terms of theology and society, uncovering of ten very different opinions. Some widely accepted views are at odds with fundamental concepts of the dignity of man and woman, and are not in accordance with Scripture or with the current teaching and practice of the Church. The movement for the liberation of women and their equality with men developed as a reaction to earlier assumptions and practices. The tension between contrary views of the role and position of women in society has been particularly pronounced in Bosnia and Herzegovina and it has been evident in the three principal religious communities, Catholics, Orthodox and Muslims. But the situation is improving. In the midst of broad discussion of and active support for the rights and dignity of women, we must not forget the most precious thing – and that is that only a woman can be a mother and that her role in this is irreplaceable. All our efforts must take place in light of this – that we value and support the dignity of woman as mother, above all else.

Key words: *woman, biblical view of woman, the history of women’s rights, woman in the B&H environment, woman in the Church today, woman – mother.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan

---

⁹² *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 373.